

F. A. Mann – Výjimečná osobnost a jeho odkaz¹

Gerhard Dannemann

*Humboldt Universität Berlin, Großbritannien-Zentrum
Kontaktní e-mail: gerhard.dannemann@gbz.hu-berlin.de*

Luboš Tichý (překl.)

*Univerzita Karlova, Právnická fakulta
Kontaktní e-mail: lubos.tichy@prf.cuni.cz*

F. A. Mann – An Outstanding Personality and His Legacy

Abstract:

The subject of this paper is a description and analysis of the life and work of the extraordinary personality of the exiled lawyer F. A. who became an extraordinary expert in public international law, private international law, comparative law and commercial law, who, moreover, laid the foundations of monetary law as a special subject of legal doctrine. As the famous English judge, Lord Denning, would say: “Mann contributed more than anyone else to the development the science of law in our time”. Born in a German Jewish family, he studied and began an academic career in Berlin. He was then forced to flee to Great Britain, where he studied law again and became a renowned solicitor and legal scholar. His career was crowned after World War II, when he became a leading figure in international legal organizations, leaving a far-reaching influence in English and international jurisprudence. In the 1960s and 1970s, he lectured at German universities in particular, where he received the highest honours, and also influenced German jurisprudence.

Keywords: F. A. Mann; exile; practising lawyer; scholar; outstanding legal personality

Klíčová slova: F. A. Mann; exulant; praktický advokát; vědec; mimořádná právnická osobnost

DOI: 10.14712/2464689X.2024.8

¹ Tento příspěvek vychází z přednášky autora, profesora Humboldtovy univerzity v Berlíně, kterou prezentoval dne 11. 5. 2023 na Fóru Centra právní komparatistiky PF UK.

1. Úvod

Tento příspěvek se zabývá setkáními různých světů, i když ztělesněnými jedinou osobou, Němcem, který se stal Britem, a jenž získal právnické vzdělání v německém i anglickém právu. Stal se významným právním vědcem a advokátem, odborníkem ve vzácné kombinaci mezinárodního práva veřejného, mezinárodního práva soukromého, srovnávacího a obchodního práva, a který navíc vytvořil základy měnového práva jako předmětu systematického studia. Slovy lorda Denninga, slavného anglického soudce: „Francis Mann přispěl k vývoji právní nauky více než kdokoliv jiný.“²

V následujícím textu nejprve uvedu krátký životopisný popis mimořádné osobnosti, jehož dílo ovlivňuje i současnou právní praxi a nauku. Je skicou vycházející z pamětí Geoffreya Lewise publikovaných v roce 2013 a z Mannovy vlastní autobiografie vydané Wolfgangem Ernstem v roce 2021.³ Poté vysvětlím, jak se soubor více než 10 000 dopisů z Mannovy korespondence stal východiskem pro mezinárodní výzkumný projekt, jenž zkoumá pozůstalost, již Mann zanechal, jehož výsledky byly předány k publikaci nakladatelství Oxford University Press.⁴

2. Životopisná skica

Dovolte mi začít několika životopisnými poznámkami o osobnosti F. A. Manna. Narodil se jako Friedrich August Alexander Mann 11. srpna 1907 a vyrůstal jako jediné dítě Richarda Manna, advokáta s rodinným zázemím v bankovníctví a jeho manželky Idy, rozené Oppenheimové. Mannové byli asimilovaná židovská rodina, která byla ve svém provinčním domovském městě Frankenthal velmi respektována. Fritz Mann, jak se mu tehdy běžně říkalo, vystudoval práva v Mnichově, Ženevě a Berlíně, kde po absolutoriu pracoval jako asistent na fakultě u velkého odborníka na srovnávací, obchodní a kolizní právo, profesora Martina Wolffa, který také vedl jeho disertační práci o založení akciové společnosti prostřednictvím naturálních vkladů.⁵

Ještě před nástupem Hitlera k moci v lednu 1933 se Mann a Lore Ehrlich, asistentka (historicky teprve druhá žena) na berlínské univerzitě,⁶ rozhodli opustit Německo. Poté, co

² Lord Denning, v dopise seniornímu partnerovi advokátní kanceláře Herbert Smith u příležitosti oslavy stoletého výročí založení kanceláře v r. 1980, jak to uvádí LEWIS, G. *F. A. Mann: A Memoir*. Oxford: Hart Publishing, 2013, s. 156

³ LEWIS, *op. cit.*, s. 178; MANN, F. A. *Life and Cases: Manuscript of an Autobiography*. Göttingen: V & R Unipress, 2021.

⁴ ALLEN, J. G. – DANNEMANN, G. (eds.). *F. A. Mann – The Lawyer and His Legacy*. Oxford: Oxford University Press (v tisku). Následující životopisná skica a popis korespondence vychází z díla DANNEMANN, G. – KÖNIG, C. – STAMM, F. *The Correspondence of Frederick Alexander Mann (1907–1991)*. London: British Institute of International and Comparative Law, 2018, [online]. Dostupné na <https://www.biicl.org/documents/2054_letters_of_fa_mann.pdf>.

⁵ MANN, F. A. *Die Sachgründung im Aktienrecht*. Mannheim: Bensheimer, 1932. Ohledně Wolffa viz DANNEMANN, G. Martin Wolff (1872–1953). In: BEATSON, J. – ZIMMERMANN, R. (eds.). *Jurists Uprooted. German-speaking Émigré Lawyers in Twentieth-century Britain*. Oxford: Oxford University Press, 2004, s. 381–440.

⁶ LÖSCH, A. *Der nackte Geist. Die Juristische Fakultät der Berliner Universität im Umbruch von 1933*. Tübingen: Mohr Siebeck, 1999, s. 85; RÖWEKAMP, M. *Juristinnen. Lexikon zu Leben und Werk*. Baden-Baden: Nomos, 2005, s. 239–241. Její dizertační práce byla publikována jako EHRLICH, L. *Der Verrat von Betriebsgeheimnissen nach englischem und nordamerikanischen Recht*. Berlin: W. de Gruyter, 1930.

složili druhou státnici, uzavřeli 12. října 1933 manželství a téhož dne emigrovali.⁷ Svým novým domovem učinili Londýn, kde měl Mann profesní kontakty s advokátní kanceláří Swann, Hardmann & Co, která ho přijala jako advokátního koncipienta.⁸ Postupně se Mannovi podařilo získat klientelu, zpočátku hlavně v německé uprchlické komunitě, a práci jako soudní znalec a věhlasný expert pro německé právo, což stačilo k zajištění rodinného příjmu do roku 1935.⁹ V tomto roce se Mann zapsal na studium LL.M. na London School of Economics (s výhledem na akademickou dráhu), kde promoval v roce 1936.¹⁰ Mezi rokem 1936 a koncem roku 1937 napsal svou nejvlivnější knihu *The Legal Aspect of Money*, která byla okamžitě (v roce 1938) přijata k vydání v Clarendon Press a v roce 1939 jako doktorská práce na LSE.

Mann byl v jádru právním teoretikem, předurčeným pro akademickou kariéru v Německu.¹¹ Ale protože si musel vydělávat na živobytí v Británii, aby se postaral o svou rozrůstající se rodinu, rozhodl se v roce 1938 stát se advokátem (solicitem) a v roce 1941 složil advokátní zkoušku. V roce 1938 požádal společně se svou ženou o britské občanství.¹² V roce 1939 vypukla válka a oba se stali cizinci pocházejícími z nepřátelského státu. Mann byl přesvědčen o nutnosti poangličtění svého vlastního jména. Po válce mohl přijmout britské občanství a změnit své jméno na ‚Frederick Alexander‘.¹³ V důsledku toho by byl v angličtině běžně označován jako ‚Francis Mann‘, ale publikoval jako ‚F. A. Mann‘.

V roce 1946 britská vláda vyzvala Manna, aby se stal jejím delegátem v Allied Control Council v Berlíně. Jeho hlavním úkolem bylo pomáhat při denacifikaci německého trestního práva, ale Mann této příležitosti využil i k vycestování a účasti na Norimberských procesech.¹⁴

V roce 1949 se uvolnila pozice profesora mezinárodního práva na University of London. Mann se dostal do užšího výběru, ale ani jemu, ani jinému uchazeči nebyla pozice nabídnuta – k Mannovu velkému zklamání. Jak píše ve své autobiografii: ‚V té době jsem se dozvěděl, že si univerzita nepřeje jmenovat právníka cizího původu, a proto raději žádné jmenování neuskutečnila.‘¹⁵ Zatímco po celý svůj profesní život zůstal v právní praxi, pokračoval v publikování řady článků a kritických poznámek k soudním rozhodnutím, uveřejnil svoje ‚Právní aspekty peněz‘ v pátém vydání (zveřejněném krátce po jeho smrti) a tak vytvořil dílo, které by nejen kvalitou, ale i kvantitou, bylo poctou každého právního vědce.

⁷ LEWIS, *op. cit.*, s. 34.

⁸ MANN, *Life and Cases*, s. 47.

⁹ LEWIS, *op. cit.*, s. 39–43.

¹⁰ MANN, *Life and Cases*, s. 52 an.

¹¹ Z pozůstalosti F. A. Manna, dopis F. A. Manna S. Dugganovi z 1. srpna 1933: ‚Jsem německým právníkem židovského původu. V důsledku nedávného vývoje v Německu jsem ztratil zaměstnání a všechny naděje na moji budoucí kariéru. Mým úmyslem bylo stát se profesorem, a proto jsem začal psát knihu o akciových společnostech. Vedle činnosti na univerzitě jsem zamýšlel se stát advokátem, přičemž obou cílů bych býval mohl dosáhnout v následující zimě. Je mně 26. let.‘

¹² MANN, *Life and Cases*, s. 54–57.

¹³ *Tamtéž*, s. 38, 41 a 46.

¹⁴ LEWIS, *op. cit.*, s. 66.

¹⁵ MANN, *Life and Cases*, s. 55.

Univerzita v Bonnu, kde pravidelně vyučoval, jej v roce 1960 jmenovala čestným profesorem a tuto pozici zastával až do své smrti.¹⁶ Byl také oceněn čestnými doktoráty na univerzitách v Kielu (1978), Curychu (1983) a Oxfordu (1989).¹⁷ Čtyřikrát byl pozván na prestižní přednášky na Haagské akademii mezinárodního práva, a to v letech 1959, 1964, 1971 a 1984. Mezi nimi byly jeho přednášky z let 1964 a 1984 na téma „Doktrína jurisdikce v mezinárodním právu“,¹⁸ které vynikají jako trvalé příspěvky do stále probíhající debaty z oblasti mezinárodního práva veřejného a mezinárodního práva soukromého.

Od roku 1952 se Mann stává členem celé řady právnických organizací. V tomto roce byl jmenován zpravodajem Výboru pro měnové právo Asociace pro mezinárodní právo; tuto funkci zastával do roku 1973.¹⁹ V roce 1952 byl jmenován do Výboru pro mezinárodní právo soukromé lorda kancléře, kde se seznámil s osobnostmi, které se později staly vysoce postavenými soudci, včetně sira Geralda Fitzmaurice, Crosse a Wilberforce.²⁰

Tragická dopravní nehoda, při níž zahynul Douglas Philipps – partner Mannovy advokátní kanceláře, způsobila, že Herbert Smith, velká, uznávaná a jedna z nejstarších advokátních kanceláří (solicitors) v Londýně, ho přijala za partnera.²¹ S tím se pojí změna, kterou Mann²² společně s jiným partnerem Johnem Barkerem uskutečnil v této kanceláři, kde se na soudní spory dlouho „pohlíželo jako na druh nutného zla“.²³ Většinou je řešili mladší zaměstnanci, kteří byli ve spojení s barristery, kteří zastupovali klienty u soudu. Mann se naopak stal prototypem moderního solicitora, který navrhuje procesní taktiku společně s barristerem.²⁴ Zasloužil se o vybudování pověsti Herberta Smithe jako jedné z předních světových advokátních kanceláří v oblasti soudních sporů.²⁵ Mann mohl čerpat ze své jedinečné kombinace zkušeností a znalostí: v právní vědě i v soukromé praxi. Disponoval obrovskou šíří znalostí v oblastech obchodního práva, mezinárodního práva veřejného, mezinárodního práva soukromého, procesního práva, arbitráže a srovnávacího práva; perfektní znalostí angličtiny, němčiny a francouzštiny (plus určitou znalostí italštiny)²⁶ a vynikajícími kontakty v akademické sféře, právní praxi, obchodu a politice ve Velké Británii, Německu, Francii a Švýcarsku, i kontakty se soukromými a veřejnými organizacemi.²⁷

Jedním z mladších právních zástupců, kteří pro něj pracovali v Herbert Smith, byl Lawrence Collins, poté soudce Nejvyššího soudu. Collins zjistil a popsal dalekosáhlý vliv, který Mann zanechal v anglické a mezinárodní judikatuře.²⁸ Mezi známá rozhodnutí, která

¹⁶ JAKOBS, H. H. (ed.). *Gedenkreden auf Frederick Alexander Mann, Brigitte Knobbe-Keuk, Werner Flume*. Bonn: Bonn University Press, 2011, s. 27.

¹⁷ Recueil des Cours 186 (1984) III, s. 15. COLLINS, L. F. A. Mann (1907–1991). In: BEATSON – ZIMMERMANN, *op. cit.*, s. 386.

¹⁸ MANN, F. A. *The Doctrine of Jurisdiction in International Law*. Leyden: A.W. Sijthoff, 1963, s. 111, Recueil des Cours I; MANN, F. A. *The Doctrine of Jurisdiction in International Law Revisited After Twenty Years*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 1984, s. 186, Recueil des Cours 9.

¹⁹ Recueil des Cours 186 (1984) III, s. 15.

²⁰ Viz dále DANNEMANN – KÖNIG – STAMM, *op. cit.*, s. 13–15.

²¹ PHILLIPS, T. *A History of Herbert Smith*. London: [nákl. vl.], 2007, s. 107

²² *Tamtéž*, s. 111.

²³ Dopis od partnera Rexe Harea z roku 1949 citovaného *Tamtéž*, s. 101.

²⁴ Rozhovor autora s Tomem Phillipsem z 28. října 2014; *Tamtéž*.

²⁵ PHILLIPS, *op. cit.*, s. 101, 123.

²⁶ Z pozůstalosti F. A. Manna, dopis F. A. Manna Andree Giardině z 4. července 1983.

²⁷ DANNEMANN – KÖNIG – STAMM, *op. cit.*, kapitola Institutional Networks.

²⁸ COLLINS, L. F. A. Mann (1907–1991). In: BEATSON – ZIMMERMANN, *op. cit.*, s. 381–440.

jako advokát ovlivnil, patří Barcelona Traction (zastupoval Belgie),²⁹ Belgie a další proti Spolkové republice Německo (případ Young Loan, kde zastupoval Německo),³⁰ BP Exploration Company (Libya) Ltd. proti Libyi (zastupoval BP),³¹ JH Rayner (Mincing Lane) Ltd. proti ministerstvu obchodu a průmyslu (případ International Tin Council),³² Broome proti Cassell & Co. Ltd. (známý případ porušení pověsti).³³ S Mannem je spojen vývoj v mnoha směrech anglické judikatury, jako například zrušení pravidla, že anglický soud není oprávněn vydat rozhodnutí v cizí měně.³⁴ „Nejdramatičtějším příkladem Mannova akademického vlivu na judikaturu“ je však rozhodnutí Sněmovny lordů ve věci Oppenheimer vs. Cattermole, daňový případ, kde rozhodnutí záviselo na zodpovězení otázky, zda odnětí občanství německému občanu židovského původu z roku 1941 může být uznáno anglickými soudy.³⁵ Sněmovna lordů již dokončila přípravu svého rozhodnutí, které mělo vyhovět odvolání, ale článek publikovaný Mannem změnil její názor s výsledkem, že vrátila případ zpět k dalšímu řízení.³⁶

Mezi mnoho vyznamenání, která byla Mannovi udělena, patří Commander of British Empire (1980), Německý velkokříž za zásluhy (1977), stejné vyznamenání s hvězdou (1982). Mann byl prvním solicitem, jenž se stal nositelem řádu Queen's Counsel a Honorary Benchler of Gray's Inn.³⁷ Ke svým 70. narozeninám obdržel Festschrift na svoji počest.³⁸

3. Korespondence

Vedle Mannových plodných akademických výstupů mohl náš výzkumný projekt čerpat z Mannovy rozsáhlé korespondence, jež nám pomohla porozumět plnému významu, který měl Mann pro vývoj práva. Po Mannově smrti v roce 1991 bylo předáno asi 9 000 dopisů jeho synovi Davidovi a po jeho smrti v roce 2012 jeho vdově Anne Kriken Mannové. Když paní Mannová četla v letadle rukopis Mannových pamětí a položila jej na loketní opěrku, upoutala tím pozornost osoby na sousedním sedadle, kterou byl shodou okolností profesor Horst Eidenmüller z Mnichova, působící dnes na Oxfordské univerzitě. V následném rozhovoru jí profesor Eidenmüller doporučil, aby kontaktovala profesora Reinharda Zimmermanna, ředitele Institutu Maxe Plancka pro zahraniční a mezinárodní právo soukromé v Hamburku. Když se profesor Zimmermann dozvěděl o Mannově korespondenci, navrhl, aby profesor Wolfgang Ernst, tehdy v Curychu, nyní na Oxfordské univerzitě, prohlédl

²⁹ *I.C.J. Reports*, 1970, s. 3

³⁰ [1980] 59 ILR 494; 19 ILM [1980] 1357.

³¹ 53 ILR 297.

³² [1990] 2 AC 418 (HL).

³³ [1972] AC 1027.

³⁴ *Miliangos v George Frank (Textiles) Ltd.* [1976] AC 443, s odkazy na MANN, F. A. *The Legal Aspect of Money*. 3. vydání. Oxford: Oxford University Press, 1971.

³⁵ *Oppenheimer v Cattermole* (HM Inspector of Taxes) [1976] AC 249.

³⁶ *Tamtéž*, s. 268 (Lord Cross); MANN, F. A. *The Present Validity of Nazi Nationality Laws*. *Law Quarterly Review*, 1973, Vol. 89, No. 2, s. 194–209

³⁷ COLLINS, L. In Memoriam Dr. FA Mann, QC, CBE, FBA. *British Yearbook of International Law*, 1992, xvi, xxi.

³⁸ FLUME, W. et al. (eds.). *Internationales Recht und Wirtschaftsordnung: Festschrift für F. A. Mann zum 70. Geburtstag am 11. August 1977*. München: C. H. Beck, 1977. O Mannově zapojení do jeho vlastní pocty viz DANNEMANN – KÖNIG – STAMM, *op. cit.*, s. 17.

krabice v rodinném domě Mannů v Basileji.³⁹ Profesor Ernst usoudil, že tyto dokumenty určitě stojí za pozornost, a kontaktoval mě. Spolu s tehdejšíím děkanem Právnické fakulty Humboldtovy univerzity, profesorem Christianem Waldhoffem, jsme bez problémů přesvědčili tehdejšího správce archivu Humboldtovy univerzity Dr. W. Schultze, aby v něm umístili v něm korespondenci svého slavného absolventa. Anne Kriken Mann dále pomohla štědrými dary, aby byla korespondence katalogizována a digitalizována.

Napadlo mě, že v archivech kanceláře Herbert Smith bude uloženo mnoho dalších dokumentů. S pomocí lorda Collinse se nakonec podařilo dohledat dalších sedm krabic, které mi v dnes již Herbert Smith Freehills laskavě dovolili prohlédnout. Tímto způsobem jsem mohl identifikovat asi 3 000 dalších dokumentů (které nepodléhaly advokátnímu tajemství), jež laskavě věnovala Herbert Smith Freehills archivu Humboldtovy univerzity.

Další cennou pomoc nabídly Mannovy dvě dcery, Jessica Thomas a Nicola Beaman. Jessica Thomas, která zemřela v roce 2018, poskytla kopie dalších asi 60 dopisů blízkým přátelům a dopisů, které Mann napsal své ženě Loře z Berlína v roce 1946.

Korespondence odhaluje Mannovy aktivity v několika projektech. Mnozí z jeho dopisovatelů jsou významnými právními vědci. Z britské akademické obce sem patří Ian Brownlie, Geoffrey Cheshire, Roy Good, Rosalyn Higgins (později předsedkyně MSD), Robert Y. Jennings (také pozdější předseda MSD), Sir Otto Kahn-Freund (velmi blízký přítel), Sir Eli Lauterpacht, Sir Hersch Lauterpacht, Kurt Lipstein, John Morris, Peter North a mnoho dalších. Dopisuje si s mnoha německými učiteli, včetně Ernsta von Caemmerera, Claus-Wilhelma Canarise, Helmuta Coinga, Karla Doehringa, Ulricha Drobniga, Wenera Flumeho, Jochena A. Froweina, Hugo J. Hahna, Erika Jayma, Gerharda Kegela, Heina Kötze a Christiana Tomuschata. Mezi jeho francouzské dopisovatele patří Henri Batiffol, Paul Lagarde a Pierre Meyer, jeho švýcarští kolegové jsou zejména Max Gutzwiller, Anton Heini, Pierre Lalive, Alfred von Overbeck a Frank Vischer. Vyměňuje si dopisy s americkými kolegy včetně E. Allana Farnswortha, Philipa C. Jessupa, Andrease F. Lowenfelda, Kurta Nadelmanna, Stefana Riesenfelda, Ernsta Stiefela a Arthura T. van Mehrena. A také si dopisuje s některými známými akademiky, neprávnickými, včetně Ralfa Dahrendorfa, Ernsta Fraenkla, a nositele Nobelovy ceny Friedricha Hayeka.

Zvláště pozoruhodné jsou však jeho intenzivní kontakty se soudci. Jeho korespondence zahrnuje 14 předních britských soudců, jmenovitě Lordy Acknera, Bingham, Collinse, Denninga, Diplocka, Hoffmanna, Keithe, Mackaye, Mustilla, Roskilla, Scarmana, Sumptiona a Wilberforce, z nichž někteří této pozice dosáhli až po Mannově smrti. Mezi dalšími staršími soudci se nacházejí Lord Justice Michael Kerr, Pierre Pescatore (SDEU), Gerald Fitzmaurice (Mezinárodní soudní dvůr a ESLP), Roger Errera (Conseiller d'État), William Gummow (pozdější soudce Nejvyššího soudu Austrálie), a jak již bylo zmíněno, pozdější předsedové Mezinárodního soudního dvora, Rosalyn Higgins a Robert Y. Jennings.

Zdá se, že mnozí se obávali jeho názoru. Jak píše Leonard (později lord Leonard) Hoffmann ve svých vzpomínkách na Manna:⁴⁰ Jeden člen Sněmovny Lordů se mně přiznal, že byl nervózní, když poslouchal Manna argumentovat ve sněmovní místnosti. Mohl

³⁹ Osobní korespondence Anne Kriken Mannové a Wolfganga Ernsta.

⁴⁰ HOFFMANN, L. Francis Mann: Reserved judgment on judges. *The Guardian*, 20. 9. 1991.

se totiž spoléhat, že všechny nedostatky v jím sepsaném rozsudku budou bez milosti analyzovány v následujícím čísle časopisu *Law Quarterly Review*.

4. Výsledky dalšího bádání o osudu a díle F. A. Manna

V úvodu jsem zmínil, že byl právě dokončen velmi široce zaměřený badatelský projekt zaměřený na nesmírně rozsáhlou pozůstalost F. A. Manna. Objemné dílo, na němž se podílelo více než dvacet především anglických, amerických a německých právních vědců, mapuje a analyzuje postoje a dílo tohoto vědce a praktika. Právě pro českého čtenáře považuji za významné poskytnout z tohoto rukopisu, ještě před jeho publikací, další informace. Relevantní je jednak kontext tvorby F. A. Manna včetně jeho vztahu k autoritativnímu režimu třicátých a čtyřicátých let 20. století v Německu. Pozoruhodné je v této souvislosti pojetí židovství jako fenoménu, jenž by mohl vysvětlit mimořádný počet jeho reprezentantů ve špičce německé jurisprudence. Jednak je třeba vyzdvihnout mravní integritu nejen samotného Manna, ale dalších vrcholných představitelů válečné a poválečné právní komunity. Jiným pozitivním aspektem je vyrovnávání se s minulostí v Německu, pro něž je charakteristická výrazná snaha německé „obrozené“ akademické obce šedesátých a sedmdesátých let 20. století o vlastní rozvoj prostřednictvím obohacujících znalostí a zkušeností svých krajanů – bývalých kolegů, kteří se útekem ze své vlasti zachránili před jistou smrtí.

Tři příspěvky v biografické části zkoumají německou židovskou dimenzi u Manna a jeho díla. Frank Mecklenburg, historik, je autorem kapitoly o „Existenci německého Žida ve zlatých časech“. Zamýšlí se nad tím, „co znamenalo být Židem a Němcem v Mannově době a co to znamená v naší době“. Představuje Manna jako člena v bankovníctví a právnických profesích vlivné německé židovské rodiny Oppenheimerů, v dobře zabezpečeném životě asimilovaných německých Židů ve středně velkém německém městě. Mecklenburg vysvětluje, že „Mann se narodil v období často označovaném jako ‚zlatá léta‘ německých Židů, kdy emancipace Židů v německé společnosti dosáhla bodu bezprecedentní rovnosti a Mannův domovský stát patřil k těm vyspělejším. Při zpětném pohledu toto období trvalo pouze dvě nebo tři generace (tj. mezi lety 1871 a 1933). Ale úspěchy těchto generací byly značné a následný pád byl bezprecedentní.“ Reut Paz zkoumá, jak mohl židovský kosmopolitismus a spisy Karla Marxe a Georga Simmela formovat Mannovy názory na peníze jako předmět akademického studia. Jason Allen, píšící „Ein Bericht aus einer Akademie: zpráva o německých ztracených židovských učencích, 80 let poté“, rozebírá Mannovu výchovu a to, co víme z jeho osobní perspektivy Žida žijícího v Německu, na základě jeho autobiografie a korespondence, zejména z doby, kterou strávil v Berlíně v letech 1946–1947, až do 21. století. Pojednává o mnoha obtížích a úskalích, ale také o potřebě „zkoumat cíleně židovskou dimenzi“. Allen nás vyzývá, abychom odemkli „často latentní nebo dokonce utajený přínos židovského národa a kultury k německé kultuře a civilizaci. Existuje totiž reálné riziko, že to bude zapomenuto. Pokud například píšeme o člověku, jako je Mann, jako o ‚nediferencovaném Němci‘, posuneme tuto vzpomínku o další kus směrem k zapomnění. Obdobně to platí, jestliže se nám nepodaří prozkoumat, co je židovského na Mannově ‚buržoazním německém prostředí‘, nepochopíme německou kulturu a civilizaci, k níž židovství ohromně přispělo.“

Christoph König představuje Manna jako právníka, u kterého se „pragmatismus setkává s orientací na praxi: F. A. Mann a nadnárodní biografie v právu“. Německý termín *Praxisorientierung* vyjadřuje směr právního myšlení, který zasazuje akademickou analýzu do

kontextu aplikace práva ve značné míře způsobem, který zastával proslulý Mannův učitel Martin Wolff. König popisuje setkání F. A. Manna a jeho přátelství se slavným představitelem mezinárodního práva veřejného Herschem Lauterpachtem v Londýně poté, co se tam v roce 1933 přestěhoval. Právě toto poznání a zkušenosti ovlivnily specifický styl myšlení a díla F. A. Manna, které jsou více než jen pouhý součet jeho částí. Tato vlastnost je výsledkem Mannových bohatých zkušeností z právní praxe. König ukazuje, že „tento konkrétní styl může vést i k moderním diskusím o právní dogmatice, díky kterým by mohly být znovu propojeny příslušné role právní akademické obce a právní praxe. Člověk může být ve skutečnosti výjimečný díky kombinaci britké akademické analýzy s obrovskou zkušeností.“

Lawrence Collins píše o vlivu F. A. Manna na anglickou judikaturu v příspěvku „Platnost právních aktů v rozporu s lidskými právy a mezinárodním právem a prosazování zahraničního veřejného práva“. Zatímco Mannův značný vliv na vývoj anglického práva není omezen na jednu nebo dvě oblasti, Collins se zaměřuje na jednu, která byla Mannovi obzvláště blízká a kde byl jeho vliv nejvýraznější. Během několika desetiletí, jak v článkách, tak v soudních sporech před anglickými soudy, se Mann stal neúprosným kritikem tradiční představy, že činy cizích států jsou posvátné a neměly by být u domácích soudů zpochybňovány. Výše zmíněný případ *Oppenheimer v. Cattermole*, ve kterém článek publikovaný Mannem přiměl Sněmovnu lordů přehodnotit svůj návrh rozsudku, je jedním z takových příkladů. Jak ukazuje Collins, Mannův vliv se rozšířil i po jeho smrti v roce 1991. K pozdnímu triumfu došlo v roce 2002, kdy Sněmovna lordů obsáhle citovala Mannův spis na podporu svého rozhodnutí, že vyvlastnění zahraničního majetku (v tomto případě kuvajtských letadel Irákem po invazi z roku 1990) nemusí být uznáno, pokud je v rozporu s mezinárodním právem (*Kuwait Airways Corporation v. Iraqi Airways Company* a další [2002] UKHL 19). Collins také sleduje Mannův vliv na řadu dalších rozhodnutí, která výrazně přispěla k upřesnění přístupu k aplikaci a vynuucování zahraničního veřejného práva. Mann je opět hojně citován, a to i v roce 2022 v případě *Skatteforvaltningen vs. Solo Capital Partners LLP* [2022] EWCA Civ 234 (známý jako případ dánského vymáhání daní).

Můj příspěvek popisuje Mannův vliv na jurisdikci a mezinárodní právo veřejné a jeho dopad do oblasti mezinárodního práva soukromého. Název zní: „Jurisdikce a mezinárodní právo soukromé: F. A. Mann's Unvollendete“ (Mannovo nedokončené dílo). Mann byl velmi kritický k časté neschopnosti odborníků na mezinárodní právo veřejné a odborníků na mezinárodní právo soukromé porozumět tomu, o čem druhá skupina mluví, což vedlo k vážným nedorozuměním, kterým lze předejít tam, kde se tyto dvě oblasti setkávají. Mann v obou svých Haagských přednáškách na toto téma použil jurisdikci jako základní kámen vlivu mezinárodního práva veřejného na mezinárodní právo soukromé. Ve svém příspěvku chci ukázat, že Mann měl v plánu toto dále rozvinout do obecné učebnice mezinárodního práva soukromého nebo alespoň do obecné teorie mezinárodního práva soukromého. Na základě poněkud opomíjeného projevu k 50. výročí jeho doktorátu, jeho autobiografie a korespondence s vědci a zákonodárci se snažím ukázat, že přesvědčivé názory, které Mann zastával ohledně vyvlastnění, široké civilní soudní pravomoci a kogentních ustanovení lze do takové obecné teorie snadno začlenit. Na druhé straně se Mann zabýval komplexnějším zpracováním mezinárodního práva veřejného a soukromého. Jeho pohled anglického solicitora na změnu právní úpravy jde tímto směrem. Měl však silný odpor

proti většině změn, zejména proti používání legislativy k nápravě jakýchkoli nedostatků, které by chytrý právník mohl vyřešit smlouvou. Totéž platí ohledně jeho averze vůči mezinárodním soudům vykládajícím jednotné mezinárodní právo. Přesto mnoho z jeho spisů o vlivech mezinárodního práva veřejného na mezinárodní právo soukromé obstálo ve zkoušce času; navíc identifikoval důležitou mezeru, kterou je ještě třeba odpovídajícím způsobem vyřešit.

Giuditta Cordero Moss řeší související problém na pomezí mezinárodního práva veřejného, ve své kapitole „Změny obchodního práva a práva rozhodčího řízení: Trvalá relevance myšlenek F. A. Manna“. Týká se rozlišování mezi mezinárodním právem veřejným a vnitrostátním právem. Mann byl nelitostným zastáncem přísného oddělení těchto dvou odvětví, a to v souladu s dualistickou představou obecně následovanou právními systémy common law. Jako mezinárodní právník také trval na tom, že k jakémukoli použití jiného práva než vnitrostátního práva u příslušného soudu musí nutně dojít na základě pravidla mezinárodního práva soukromého, které příkazuje použití zahraničního vnitrostátního práva. Neexistuje žádné „mezi tím“, žádné nadnárodní právo, žádný *lex mercatoria*. Tímto modelem by navíc byla vázána i veškerá rozhodčí řízení, a to prostou skutečností, že by řízení probíhalo ve státě, který by rozhodčí řízení upravoval, a dále tím, že jakýkoli nález vyplývající z tohoto rozhodčího řízení by musel být vymáhán ve stejném nebo jiném státě. Mann mimochodem dokonce odmítl chápat právo ES (nyní právo EU) jako odporující tomuto klasickému modelu; v našem díle máme pozoruhodnou nepublikovanou korespondenci se soudcem SDEU, který se bez úspěchu pokouší přesvědčit Manna o jedinečné nadnárodní kvalitě práva ES.

Proti Mannovým názorům se postavilo silné hnutí, které se snažilo nově chápat vnitrostátní právo obecně a rozhodčí řízení odděleně, přičemž rozhodci by byli podle těchto názorů zdánlivě vyloučeni z dosahu vnitrostátních právních systémů. Rozhodci by tak měli využívat většího prostoru pro svoji činnost. Moss sleduje současnou malou renesanci reorganizace rozhodčího práva, a tak se Mannovy myšlenky znovu prosazují v současné praxi a diskusích zhruba třicet let po jeho smrti.

Další zprávy se zabývají měnovým právem. Domnívám se, že většina z vás, stejně jako já, není odborníky v této ekonomicky velmi relevantní oblasti práva, takže nejprve vysvětlím, o čem Mannova kniha byla a v čem byla jedinečná. V následujících poznámkách čerpám ze znalostí vedoucího projektu a spolueditora Jasona Allena.

Jak již bylo zmíněno, Mannův *magnum opus*, Právní aspekt peněz, byl poprvé vydán v roce 1938. Od 5. vydání (1992), vydaného krátce po Mannově smrti, prošla kniha třemi revizemi pod vedením Charlese Proctora, a nadále tak zůstává stěžejním dílem při studiu měnového práva, zahrnující oblastí, jako je povaha a pojetí peněz (včetně principu nominalismu a role státu při tvorbě peněžních kategorií), peníze a soukromé právo (včetně zejména mezinárodního práva soukromého) týkající se peněžních závazků. Tak jak se globální měnový systém během desetiletí vyvíjel od zlatého standardu k brettonwoodskému systému, Mannova kniha se rozrostla do té míry, že pokrývá vznikající mezinárodní právo peněz, zejména právo devizové kontroly, Mezinárodní měnový fond a roli centrálních bank.

Jak vysvětluje Joe Sommer ve svém příspěvku „Konzervativní revoluce F. A. Manna“, „F. A. Mann provedl revoluci: nahradil zlato v právním myšlení“. „Jeho genialita spočívala v konzervatismu jeho teorie. Mannova ‚právní‘ teorie peněz nahradila zlato suverénní mocí

státu.⁴¹ Tato moc byla vtělena do bankovky zákonného platidla. Nahradil proto jeden sakrální předmět druhým: kov suverenitou státu. Jeho teorie se krásně hodila do éry větší nestability, menšího naturalismu a většího nacionalismu. Mannova teorie však není vhodná pro zacházení s „nestátními penězi, nehmotnými penězi, extrateritoriálními penězi, vyvíjejícími se penězi a statusem kvazi-zákonného platidla pro poskytování půjček“. Převahy nabývají společensko-právní teorie, které předcházejí Mannovu učení. Sommer uzavírá: „Mann se jako velký revolucionář stal chudým prorokem a peníze fungovaly dál.“

Wolfgang Ernst ve své kapitole „Před F. A. Mannem: Martin Wolff o penězích“ zkoumá jeden konkrétní aspekt peněžního práva. Mannův učitel Wolff také psal o penězích, i když ve značně menším rozsahu, než je Mannova monografie, a to v článku, který byl pozdějšími studii poněkud opomíjen. Ernst sleduje vzájemné vlivy mezi těmito dvěma autory, přičemž Mann nakonec Wolffa přesvědčil, aby přijal teorii státu ve větším rozsahu než předtím.

Dva příspěvatelé se různými způsoby zabývají zlatými doložkami, jejichž zpracování bylo velmi prominentní v prvním vydání „Právního aspektu peněz“. To není překvapivé: zlaté doložky byly často používány v dobách hyperinflace v meziválečném období, což vedlo k častým soudním sporům. David Fox, který píše o „Zlatých doložkách na kapitálových trzích počátku dvacátého století“, ukazuje Mannovo důkladné zpracování jeho názoru na to, jak se zlatý standard proměnil v brettonwoodský systém šest let po prvním vydání „Právního aspektu peněz“. V roce 1944 se západní země dohodly na mezinárodním systému měnového režimu, který zaručoval směnitelnost jejich měn za americký dolar v rámci pevných paritních kurzů, kde se zlato používá pouze pro stanovení relativní hodnoty těchto měn. Will Bateman zkoumá „Ústavní dimenze monetární autority v Bretton Woods“. Bateman věnuje zvláštní pozornost také zlatému standardu a tvrdí, že Mannův průlomový a dlouhodobý příspěvek k měnovému právu by měl být doplněn o ústavní hledisko, protože „pochopení ústavní dynamiky peněz umožňuje bohatší zhodnocení propojení státu a tržních institucí a obohacuje naše chápání práva, ekonomiky a politiky“.

Rosa Lastra a Emilia Buccella píší o „El Aspecto Legal del Dinero: Vliv F. A. Manna v Latinské Americe“. Vysvětlují, že Latinská Amerika „byla důležitým regionem pro rozvoj teorie a praxe v mezinárodním měnovém právu“. Zejména Latinská Amerika poskytla důležitý kontext pro kontrolu devizového hospodářství, která není obecně podle stanov MMF a čl. VIII odst. 2 písm. b), i když nikoliv bezvýjimečně, dovolena. Latinskoamerická dluhová krize v 80. letech vedla k přehodnocení poměrně omezeného přístupu USA a Evropy, pokud jde o povolování výjimek. Lastra a Buccella to uvádějí do souvislosti s „Právním aspektem peněz“, a zejména se španělským překladem této práce, kterou z velké části iniciovala a provedla mexická centrální banka.

Kapitola Simona Gleesona na téma „F. A. Mann o kryptoměnach“ nejenže zavede Manna do výzev současné doby, ale také odkazuje zpět na obecné otázky týkající se mezinárodního práva soukromého. Na rozdíl od státních měn, které jsou vždy spojeny s určitým právním řádem některého státu, kryptoměny postrádají právní úpravu. Zatímco někteří mohli pochopit nedostatek *lex monetae* jako nedostatek v chápání toho, co jsou peníze

⁴¹ Jak ukáží příspěvky Wolfganga Ernsta a Joa Sommera, Mann nominálně následoval dílo Georga Knappa *Staatliche Theorie des Geldes* z roku 1934, ale ve skutečnosti vyvinul svůj vlastní přístup, který vyžadoval větší zásah státu a byl méně tolerantní k soukromě vydávaným formám peněz.

(a pro nestátní měny by v Mannově modelu nebyl prostor), dalo by se to vnímat i jako omezení toho, čeho mohou kryptoměny dosáhnout.

5. Závěr

Nyní naše celkové závěry. Shrnout Mannův odkaz právníka do pár vět není snadné. Mann je bezpochyby velmi vlivný. Na pomezí mezi mezinárodním právem veřejným, vnitrostátním právem a aplikací zahraničního veřejného práva jeho názory nadále obohacují a ovlivňují soudní rozhodování. Zaplnil velkou mezeru v našem chápání toho, jak mezinárodní právo veřejné utváří mezinárodní právo soukromé. A v právu rozhodčího řízení se zdá, že názory Manna, které mnozí považovali za zastaralé, zažívají určitou formu renesance.

Jiná situace je v měnovém právu. Mannovo chápání peněz jako bankovek vydávaných státním orgánem je dnes právní historií. Ale jeho klíčové dílo „Právní aspekt peněz“, nyní v osmém vydání pod autorstvím Charlese Proctora, zůstává jednou z nejdůležitějších referenčních prací v oboru, v němž Mann nadále poskytuje podněty pro probíhající akademickou debatu.